

BİLÂD-I ŞAM'IN ETNİK YAPISI

Ethnic Structure of Bilad Al-Sham

Sevda ÖZKAYA*

ÖZET

Ortadoğu coğrafyasının Bilâd-ı Şam olarak adlandırılan kısmında yer alan ülkelerin (Suriye, Ürdün, Lübnan, Filistin) jeopolitik ve stratejik önemlerinin anlaşılması ve tarihi süreç içerisinde bölgede meydana gelen gelişmelerinin sebeplerinin anlaşılabilmesi için etnik yapının ortaya konulması önemlidir. Bu nedenle çalışmamızda bölgenin aslı unsurunu oluşturan Arapların Sami ırkı ile tarihi bağları üzerinde durulacaktır. Çünkü Arap Yarımadası Sami ailesinin beşiği olarak kabul edilmektedir bunun yanı sıra sonradan Mezopotamya'ya göç eden Babilliler, Asurlular, Fenikeliler ve İbranilere yurt olmuştur. Buradan hareketle bölgede Arapça konuşan nüfusun hangi tarihi etnik köklere mensup oldukları anlatılarak bu halkların hangi tarihlerde, nerelerden geldikleri ortaya konulacaktır. Söz konusu topraklarda bugün Babilliler, Kaldeliler, Hititler ve Fenikelilerin varlıkları söz konusu değildir ancak dili Arapça olan milletler halen yaşamaktadırlar ve geçmişte olduğu gibi bugün de bu topraklar stratejik açıdan çok önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Etnik, Bilâd-ı Şam, Ortadoğu, Arapça

ABSTRACT

It is important to state the ethnicity to understand the reasons developments in the area in historical process and geopolitical and strategical importance of the countries which were in the part of Middle east that called "Bilâd-ı Şam". For that reason in this study it will be elaborated on historical relationship between semitic race and Arabs who made the main part of the area's population. Because Arabic Peninsula became homeland for "Babil, Asur, Keldani etc." Who emigrated to Mesopotamia later. From this point of view it will be shown; when people spoke in Arabic in the area came and where did they come from by telling which ethnical origins they had. Today in the area "Babil, Keldani..." do not exist. But nations with Arabic language are still there and like in the past, today, these lands are still strategically very important.

Key Words: Ethnic, Bilâd-ı Şam, Middle East, Arabic.

Giriş

Etnik kelime anlamı itibariyle "yerel" olarak açıklanabilir. Günümüzde yaptırımları göz önünde bulundurulduğunda siyasi bakımdan bu kelimenin farklı manaları barındırır hale geldiğini oldukça önem kazandığını söylemek

* Yrd. Doç.Dr., Kastamonu Üniversitesi, Fen-edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

gerekir. Oxford sözlüğü, “Etnik”i kelime anlamı olarak, “farklı soy, kültür ve gelenek” olarak açıklamaktadır. Bu açıdan bakıldığında herhangi bir bölge üzerine araştırma yapmak ya da uluslararası platformda politikalar, stratejiler belirlemek söz konusu olduğunda etnik yapı göz ardı edilemez. Biz de bu bağlamda Güney Batı Asya coğrafyasının önce genel olarak etnik yapısını ardından Bilâd-ı Şam ülkelerini bu açıdan değerlendirmek istedik. Çünkü dünya üzerinde en dikkat çekici olan sahaların başında “Ortadoğu” diye tabir edilen bölge gelmektedir. Burası Asya, Avrupa, Afrika kültürleri arasında bir köprü görevini yapmaktadır ve sayısız etnik gurupların birbiriyle karşılaşma noktası olup çok sayıda uygarlığa da yurt olmuştur.

I. Dünya Savaşına kadar Yunanistan, Bulgaristan, Levant (Doğu Akdeniz kıyıları: Lübnan, Suriye) ve Mısır, Yakınoğu kavramıyla ifade edilirken savaştan sonra Mezopotamya, Arap Yarımadası, İran ve bazen de Afganistan’ı da kapsayacak şekilde, Ortadoğu terimiyle Yakınoğu’nun yerini almıştır. Ortadoğu daha çok Libya’nın doğusundan Pakistan’a kadar uzanan, Asya’nın güneybatısı ile Afrika’nın kuzey doğusunu içerisine alan bir bölgenin adı olmuştur. Bu durumda Mısır, Arap Yarımadası, Verimli Hilal Ülkeleri (Irak, Suriye, Lübnan, Filistin), Türkiye, İran ve Afganistan buraya dahildir. Bazı araştırmacılar Türkiye, İran ve Afganistan’ı Ortadoğu’nun kapsamından ayrı tutmakta ve sadece Arap ırkının hâkim unsur olduğu bölgeyi Arap Ortadoğu’su kavramıyla ifade etmektedirler¹. Bazıları da bu kavramın yakın zamanda mahiyet değiştirdiğine dikkat çekmekte ve Orta Doğu’nun siyasî ve coğrafi anlamından ziyade İslam coğrafyası ve kültürünü ifade ettiğini belirtmektedirler². Bu durumda inancın belirleyici olduğu bir coğrafya ile karşı karşıya kalmaktayız. Aslında Orta Doğu diye isimlendirilen kara parçasının bugün dahi sınırlarının değişken, esnek olduğu dikkate alındığında bölgeyi sınırlandırırken bir tek unsurun etken faktör olduğunu söylemek bizi doğru bir neticeye ulaştırmamaktadır. Zira bölgeyi tanımlamada kimi zaman inançlar kimi zaman ırk kimi zaman dil ya da kültürel bağlılık ve farklılıklar ön sıraya konulmaktadır. “Orta Doğu” teriminin batılılarca ortaya atılmış bir ifade olması aslında bölgenin taşıdığı stratejik önemle ve dolayısıyla bu konununun batılı devletlerin menfaatine olacak biçimde kullanılması ile ilgilidir. Bu açıdan bakıldığında geçmişte ve bugün bölgenin içinde barındırdığı etnik ve dini kimlikler politikanın önemli bir aracı olmuştur.

¹ Davut Dursunoğlu, *Ortadoğu Neresi*, İstanbul, 1995, s. 15, 16

² Mustafa Öztürk, “Orta Doğu (Kavram-Jeopolitik ve Sosyo-Ekonomik Durum)”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Dergisi I/1*, Elazığ, 2003, s. 253-254

Tarihî Süreçte Etnik Kimlikler

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Ortadoğu bölgesinin önemli bir özelliği üç kıtanın birleşme noktası olmasıdır. Büyük medeniyetlerin beşiği olan bölgede Asurlular, Etiler, Frigyalılar, Lidyalılar, İyonlar, Persler, Makedonlar devletler ve siyasi birlikler kurmuşlardır³. Ortadoğu halkları fiziki yapıları, dil, din ve milliyetlerine göre sınıflandırılmaya çalışılsa da bu sınıflandırmaların hiç biri tam manasıyla kabul edilebilir olmamıştır. Arapça konuşan birisi farklı bir ülkeden ya da dinden olabilir. Dini inanç bir ölçüt kabul edildiğinde ise öncelikle Müslüman, Hıristiyan nüfusun baskın olduğu görülür bunlar arasındaki mezhep farklılıkları da bir sınıflama yapmak için yeterli değildir⁴.

Güney Batı Asya'da en kalabalık etnik grup Araplardır ikinci olarak ise Türkler gelir. Bugün bölgede yaşayan halklar Hint-Avrupa, Hami-Sami, Kafkas ve Altay dil ailelerine giren dilleri konuşmaktadır. Bu diller Arapça, Türkçe ve Acemcedir. Bu üç dil dışında Kafkas dilleri, Kürtçe, Ermenice, İbranice ve Süryanice de konuşulur⁵. Ayrıca Tacikçe, Belucî, Tatça ve Talişçe de bu diller arasında sayılabilir. Bu dillerin varlığı M.S. 4. yüzyıldan beri bilinmektedir. Hamî-Samî dillerine ait yazılı kaynakların, M.Ö. 3200'lerde Ortadoğu'da ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu aileye (içinde Filistin'de İ.Ö.13. yüzyıldan İ.S. 2. yüzyıla kadar konuşulan, bugün de kullanılan İbrancanın bulunduğu) kuzey orta Samî, güney orta Samî, güney çevresel Sami dilleri girmektedir⁶.

Bölgenin asli unsurunu oluşturan "Arap" kavramını dar bir çerçevede tanımlayamayız. Çünkü kendine Arap adını veren bir kimse Irak, Ürdün, Suriye veya Lübnan, Yemen, Suudi Arabistan, Libya veya Sudan, Tunus, Cezayir veya Faslı olabilmektedir⁷. Burada birleştirici unsurun dil olduğu düşünülebilir.

Arap liderlerinin bir toplantısında, Arap terimi şöyle tarif olunmuştur; "*ülkemizde yaşayan, dilimizi konuşan, kültürümüzde büyüyen ve şanımızla iftihar eden herkes bizdendir*". Harvard Üniversitesi'nden Prof. Gibb ise

³ Selami Gözenç, *Güneybatı Asya "Ortadoğu" Ülkeler Coğrafyası*, İstanbul, 1999, s. 6

⁴ W.B. Fisher, *The Middle East (A Physical, Social And Regional Geoghraphy)*, London, s. 77

⁵ Selami Gözenç, *a.g.e.*, İstanbul 1999, s. 70.

⁶ Pavel Dolukhanov, *Eski Orta Doğuda Çevre ve Etnik Yapı*, Çev. Suavi Aydın, Ankara 1998, s. 89

⁷ Bernard Lewis, *Uygurlık Tarihinde Araplar (İslamiyet Öncesinden Hz. Muhammed Ve İslamiyet'in Doğuşuna. Fetihler Çağından Günümüze Ortadoğu ve Avrupa'da Araplar)*, (Çev. Hakkı Dursun Yıldız), İstanbul, 2006, s. 11

şöyle söylemiştir; “Hz. Muhammed’in peygamberliğini ve Arap İmparatorluğu’nun hatırasını tarihin en önemli olayı sayan, buna ek olarak Arap dilini ve onun kültürel mirasını ortak ata mirası olarak kabul eden herkes Arap’tır”⁸. Bu tariflerin ardından şöyle söylenebilir; Arap ismi aynı kültüre sahip bir toplumu ifade etmektedir. Bugün Arap olarak isimlendirilen halk, birkaç ırkın birleşmesinden meydana gelmiştir. Akdeniz bölgesinde yaşayan Sami ve Hami ırkları Arap toplumunu meydana getiren ırkların başında gelenlerdir. Bunlardan başka Balkanlar ve Ortadoğu’da görülen Armenoid ve Nordik ırkla Mısır’da yaşayan Negroid ırk da Arap toplumuna dâhildir⁹.

Sami ailenin muhtemel beşiği olarak Arap Yarımadası sonradan Mezopotamya’ya hicret eden ve burada Babilliler, Asurîler, Fenikeliler ve İbraniler diye anılan halk kitlelerine yurt vazifesi görmüş bir ülkedir. Babilliler, Kaldeliler, Hititler ve Fenikeliler vaktiyle bölgede yaşamış fakat artık mevcudiyetleri silinmiş tarihi toplumlardır. Araplar, halen yaşamakta olan Sami ırkın iki temsilci kolundan biridir diğeri ise Yahudilerdir¹⁰. Batı Asya’da kullanılan diller incelendiğinde Suriye, Filistin, Arabistan ve Irak’ın tarih içerisinde geçirmiş olduğu devirler görülebilmektedir. M.Ö. 4. binin ortalarından başlamak üzere Babilliler, Asurlular ve sonradan Kaldeliler tarafından Dicle-Fırat vadisi işgal edilmeye başlamıştır. MÖ. 2500 senelerinden sonra ise Amuriler ve Kenaniler Suriye’ye gelip yerleşmişlerdir. Takriben M.Ö. 1500 senelerinde Aramiler Suriye’yi ve İbraniler de Filistin’i iskân etmişlerdir. 19. yüzyılda dil alanında yapılan çalışmaların hız kazanması neticesinde çivi yazılarının çözülüp okunabilmelerinden ve Asur, Babil, İbran, Aram ve Habeş dillerinin mukayeseli bir şekilde tetkik edilmiş ve böylece bu diller aralarında büyük benzerlikler ortaya çıkmıştır¹¹.

Orta çağda ise Güney Batı Asya İslam’ın doğuşuna sahne olmuştur. Bölgenin dini bakımdan önemi ve bölge halkalarının kimliklerinin ifade edilmesinde elbette sadece İslamiyet’ten bahsedilemez zira burası üç büyük din için de kutsal kabul edilen özel bir bölgedir. Ancak İslamiyet Ortaçağ’da bölgeye damgasını vurmuş gelişmelere yol açarak her ırktan büyük oranda mensubu bulunan bir unsurdur.

⁸ Lewis, *a.g.e.*, s. 12

⁹ Süleyman Özmen, *Orta Doğuda Etnik Dini Çatışmalar ve İsrail*, İstanbul, 2001, s. 109, ayrıca daha geniş bilgi için bkz. W.B. Fisher, *The Middle East (A Physical, Social And Regional Geoghrapy)*, London, s. 80 -85

¹⁰ Philip K. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi I*, (Çev. Salih Tuğ), İstanbul 1980, s. 21, 23

¹¹ Hitti, *a.g.e.*, C. 1, s. 25

İslam fetihlerinin meydana gelmeye başlamasından itibaren bir asır içinde bu halk kitlesi, Atlantik Okyanusu kıyılarından Çin sınırlarına kadar uzanan bir imparatorluğa sahip olmuştur. Daha önce benzeri görülmemiş olan bu genişleme sayesinde Arap dili bölgede geçerli anlaşma vasıtası haline gelmiştir. Yine İslam fetihleri ve kültürel gelişmeleri dolayısıyla Arapça sadece bir anlaşma vasıtası olmaktan çıkmış aynı zamanda sanat, bilim, edebiyat dili haline gelmiştir. Batı Avrupa dillerinde bugün dahi Arapçadan alınma çok sayıda kelime mevcuttur¹².

Bugünkü Suriye, Lübnan ve Filistin'den oluşan bölge ise Araplar tarafından Bilâd-ı Şam olarak adlandırılmaktadır. Bölgeye Sami ırk hâkimdir. Bu bölgede Arapça konuşulmaktadır ve gerçekten Atlas Denizinden Basra Körfezi'ne ve İran kıyılarına kadar Arapça geçerlidir. Arapça, orta zamanların başlarında sadece Arabistan ve adalar halinde bugünkü Ürdün'de ve Irak'ta bazı bölgeleri kapsayan bir dildi. Geri kalan bölgede Aramca konuşuldu. Aramca, bugün Süryani dediğimiz güneydeki Hıristiyanların diliydi ve bu dilin özelliği Hz. İsa'nın konuştuğu dil olmasıdır. Mısır'da firavunlardan beri Kopt dediğimiz Kıpti dili konuşulmaktaydı. İslam fetihlerinden sonra bu halklar tarafından Arapça benimsenmiştir. Bunda İslam fetihlerinin etkisi olmakla birlikte diller arasındaki büyük benzerlikler de etkili olmuştur.

Sekizinci yüzyıldan itibaren hilafet yavaş yavaş bir Arap İmparatorluğundan bir İslam İmparatorluğu'na dönüşmüştür. Bu arada Arap kelimesinin etnik içeriği de değişmiştir. Egemenlik altına alınan kavimler arasında İslamiyet'in yayılışıyla birlikte çok sayıda Arap eyaletlere yerleşmiştir¹³. Böylece bundan sonra Ortadoğu'nun etnik bakımdan kimliğini ifade eden başlıca unsur İslamiyet olmuştur. Müslüman cemaat içerisinde Sünniler çoğunluğa sahiptir. Hıristiyanlar ise Mısır, Lübnan, Suriye, İsrail, Türkiye, Ürdün ve Irak'ta yaşamaktadırlar¹⁴.

Buraya kadar anlatılanlar da ortaya koymaktadır ki Ortadoğu'da yaşayan halk esas itibarıyla etnik bakımdan üç ana guruba ayrılmıştır. Sami guruplar (Araplar, İbraniler), Hint-Avrupa gurubundan olanlar (Farisiler, Ermeniler ve Afganiler) ve Turanî gurubu Türkler. Sayısal olarak Araplar çoğunluğu temsil ederken Farisiler ve Türkler de önemli oranlara sahiptirler. Bölgenin güneyinde Araplar, güneydoğuda Farisiler ve Afganiler, kuzeydoğuda Türkler yaşamaktadırlar. Bu büyük gurupların yanında

¹² Hitti, *a.g.e.*, C. 1, s. 18, 19

¹³ Lewis, *a.g.e.*, s. 16,18,19

¹⁴ Dursunoğlu, *a.g.e.*, s. 19, 20

Ermeniler, Çerkezler, Nasturiler, Asurlular, Keldaniler, Rumlar gibi küçük guruplara da rastlanmaktadır¹⁵.

Arapça konuşan ülkeler Güney-Batı Asya, Mısır ve Kuzey Afrika olarak üç guruba ayrılır. Birinci guruptaki en geniş Arap ülkesi Arabistan yarımadasıdır. Buranın kuzeyinde Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, Filistin devletleri olan Bereketli Hilal Ülkeleri uzanır. Araplaştırma faaliyetinin en ileri gittiği ülkeler bunlardır. İslamiyet içinde bazen daha önceden mevcut inancın etkisi altında yeni mezhepler doğmuş ve böylece Irak'ta Şiiler ve Yezidiler, Suriye ve Lübnan'da Dürziler, Yemen'de Zeydiler ve İsmaililer ortaya çıkmıştır¹⁶.

Bölgede İslamiyet'i kabul eden Araplar başlarda belki Verimli Hilal sınırlarının ötesine kısmen geçmişlerse de sınırlıydılar. Güneybatı Asya, Kuzey Afrika ve İslam topraklarında henüz başka diller ve başka inançlar mevcuttu. Arapça sonraki fetihler döneminde bir din dili olarak Arapça konuşulan ülkelerin çok ötesine ve daha sonraları da Asya ile Afrika'nın Arap egemenliğine girmemiş bölgelerine kadar yayılmıştır. İslam dini ile Arap imparatorluğunun yayılmasında fethedilen topraklarda yaşayan halkların da yardımı olmuştur¹⁷. Şöyle ki; Pers ve Bizans İmparatorluklarına tâbi bulunan Bereketli Hilalin Aramice konuşan Hıristiyan halkları ile Mısır'ın Kıptice konuşan Hıristiyanları İslam fetihleri neticesinde uygulanan hoşgörülü yönetimden etkilenmişlerdir. Netice itibariyle denilebilir ki; İslam fetihleri Ortadoğu denen bölgenin bugünkü etnik görüntüsünün oluşmasında önceki gelişmelerden daha etkili olmuştur.

Bu konuda biraz daha ayrıntılı bilgi vermek gerekirse VII. yüzyılın başında Yakın ve Ortadoğu birbirine rakip iki büyük imparatorluk arasında bölünmüştü. Grek menşeli olan Bizans imparatorluğunun merkezi Konstantinopolis, dini ve kültürü Hıristiyan ve idari sisteminin büyük kısmı Roma tarzındaydı. Bu devirde nüfusunun büyük bir kısmı Rum olan Anadolu, Bizans İmparatorluğu'nun dayandığı temel alandı. Güneyde ise Suriye ve Mısır eyaletlerini hakimiyeti altında bulundurmaktaydı. Hıristiyan halkın ağır vergiler yüzünden Bizans hükümetine karşı tepkisi bilinen tarihi bir gerçektir. Bu tepkinin bir yansıması Ortodoks mezhebine düşman olan Monofizit kiliseleriydi. Yahudiler de Monofizitlerden zulüm gördükleri iddiası ile Bizans'a karşı tepkiliydiler. Sasani İmparatorluğu genel

¹⁵ Erich W. Bethmann, *Bridge to Islam (A Study of The Religious Forces of Islam and Christianity in The Near East)*, London, s. 124 -163

¹⁶ Lewis, *a.g.e.*, s. 23, 25

¹⁷ Bernard Lewis, *Ortadoğu*, İstanbul, 1996, s. 35, 37, 38, 44

durumuyla Bizans ile benzerliklere sahipti. Burada imparatorluğun çekirdeğini, Hint-Avrupalı bir dil konuşan halkın yerleşik bulunduğu İran teşkil ediyordu. Sasani genişlemesi ise anti-helenik bir genişlemeydi. Tüm bunlar fetihleri kolaylaştıran unsurlar arasında etnik yapının tesirini ortaya koymaktadır. Bir taraftan da Arabistan'daki nüfus fazlalığı komşu ülkelere göç ederek yayılmıştır. Böylece Bereketli Hilal'e ve bunun daha ötesindeki çeşitli fethedilmiş bölgelere doğru hareket etmişlerdir¹⁸.

Arap olmayan ve bölgede varlığı söz konusu olan bir grup da Süryanilerdir. Süryaniler Hz. İsa'nın kurmuş olduğu dini benimsemeden önce bir kavim olarak görülmektedirler. Bu kavmin adı Hıristiyanlığın kabulünden sonra mezhep adına dönüşmüştür. Bunlar Aramilerden olup kavimlerini Hz. Nuh'un Sam, Ham ve Yafes olan üç oğlundan Sam'ın oğlu Aram'dan türemişlerdir. Kuzey Mezopotamya'nın dağlık bölgelerinde göçebe olarak yaşayan Aramiler M.Ö. 14. yüzyılda Suriye'nin doğu sınırı bölgesinde görülmüşlerdir. Süryaniler tarihin bahsettiğimiz devirlerinde Pers ve Yunan işgal ve istilalarına uğramış, sonra halkın bir kısmının Hıristiyanlığı kabul etmesiyle bu adı alarak ayrı bir halk kitlesi halinde varlıklarını devam ettirmişlerdir. Aramiler, Asurilerin zorlaması ile Fırat'ın batısına geçerek Suriye ve Filistin sınırlarına sokulmuşlardır. Bir başka etnik yapı olarak bölgede adı geçen Keldaniler ise Irak, Türkiye, İran, Suriye, Lübnan, Ürdün, Mısır, Cezayir gibi Ortadoğu ülkelerinin yanı sıra Hindistan, Pakistan, Rusya, Fransa, İsveç, Norveç, Finlandiya gibi Avrupa ülkelerinde de yaşamaktadırlar¹⁹.

Yine Bilâd-ı Şam bölgesinin sürekli gündemde olan önemli bir başka kısmı ise Filistin'dir. Filistin eski Şam kaynaklarında denildiği gibi Kenan diyarının kalbidir. Filistin adı M.Ö. ki zamanlarda buralarda yaşamış olan kavmin adına bağlanır, İbraniler bu halka Pelisthtin ve bölgelerine de Palesheth diyorlardı. Filistin'in ilk halkı yine Arabistan Yarımadası'ndan bölgeye göç edenlerden oluşmaktadır²⁰.

Ortadoğu'nun etnik çeşitliliği batıdan doğuya gidildikçe artmaktadır. Büyük etnik gruplar (Araplar, Türkler, Farslar, Azeriler, Afganlılar) toplam nüfusun %82,5'ini oluşturmakta ve toplam alanın %85 ini işgal etmektedir. Arap olmayan etnik grupların en fazla olduğu ülke Irak, (Kürtler, Asuriler,

¹⁸ Lewis, *Uygurluk Tarihinde Araplar (İslamiyet Öncesinden Hz. Muhammed ve İslamiyet'in Doğuşuna. Fetihler Çağından Günümüze Ortadoğu ve Avrupa'da Araplar*, s. 73, 74, 80, 81, 82

¹⁹ Aziz Koluman, *Orta Doğu'da Süryanilik Dini, Sosyal, Kültürel Hayat*, Asam, Ankara 2001, s. 19-25, 56-65

²⁰ Özmen, *a.g.e.*, s. 23 -27, 79-115

Türkmenler, Çerkezler) ve Suriye (Kürtler, Ermeniler, Türkler, Asuriler, Çerkezler) dir. Bugünkü karmaşık dilsel ve etnik durum Ortadoğu'da insan guruplarının uzun ve çelişik tarihinin bir sonucudur²¹. Üzerinde durduğumuz bölge ülkelerinden Suriye, M.Ö. 3000'li yıllardan itibaren çeşitli ırkların yerleştiği bir saha üzerinde bulunmaktadır. M.Ö. Hitit, Mısır, Asur ve Akatlar tarafından kullanılan bölge M.S. Roma ve Perslerin hâkimiyetine girmiştir. Daha sonra 7. yüzyılın ikinci yarısında Müslüman Araplar buraya egemen olmuşlardır. Suriye'de Arap, Kürt, Ermeni, Türk ve Rumların yanı sıra Süryâniler, Keldaniler, Nesturiler, Çerkezler ve Yahudilerin varlığı bilinmektedir²².

Lübnan toprakları daha ilkçağlardan itibaren yerleşim alanı olmuştur. Fenikeliler M.Ö. 3000 yıllarında bu topraklarda merkezler kurmuşlardır. Sonraki yıllarda Mısırlıların, Asurluların egemenliğine geçen bu topraklar daha sonra da Perslerin ve İskender'in hâkimiyetine girmiştir. Ortaçağda ise Müslüman Arapların eline geçmiştir. Bu tarihi sürecin ardından bölgenin etnik yapısı şöyle şekillenmiştir; Müslüman Araplar, Dürzi, Maruni Hıristiyan, Grek (Yunan asıllılar), Ermeni ve Kürtler bölgede yaşamışlardır²³. Ürdün'de ise halkın büyük bir kısmını Araplar oluşturur bunun dışında Çerkezler, Türkler ve az sayıda Kürt vardır. Arapların önemli bir kısmı Filistin asıllıdır.

Sonuç

Ortadoğu bölgesinin insanlığın var olduğu günden bu yana önemini artan bir biçimde korumasının pek çok sebebi bulunmaktadır. Bu sebepler arasında yukarıda da bahsettiğimiz üzere üç büyük dinin kutsal kabul ettiği bir bölge olması elbette ilk anda akla gelecek olanıdır. Bununla birlikte bölgenin yer altı ve yer üstü zenginlikleri, petrol, doğal gaz, uranyum, suyolları, kanallar, boğazlar bir çırpıda sayılabilecek olanlardır. Büyük devletlerin ekonomilerini besleyecek, nüfuz alanlarını genişletecek ve etkin kılacak pek çok unsur tarihte ve bugün bölgenin önemini daimi kılmıştır. Dolayısıyla bölge her zaman siyasi-iktisadi bir rekabet alanıdır. Bu sebeple pek çok kez göçlere, istilalara, savaşlara, yıkımlara uğramıştır.

Tüm bu hadiseler aynı zamanda bölgenin kimliğinin meydana gelmesinde oldukça etkili rol oynamıştır. Bugün ise daha belirgin bir biçimde bölgenin etnik yapılanması üzerinden politikalar üretilmektedir.

²¹ Pavel Dolukhanov, *Eski Orta Doğuda Çevre ve Etnik Yapı*, (Çev. Suavi Aydın), Ankara, 1998, s. 90 -94

²² Gözenç, *a.g.e.*, s. 162., Erich W. Bethmann, *a.g.e.*, s. 142

²³ Gözenç, *a.g.e.* s. 178

“Genişletilmiş Büyük Ortadoğu Projesi” olarak adlandırılan projeye Türkistan coğrafyası da dahil edilerek sömürgeci geçmişe sahip güçlü devletlerin yakın gelecekte karşı karşıya kalacakları problemleri çözmek için muhtaç oldukları coğrafya tanımlanmıştır. Bu bölgede yaşayan büyük milletlerin oluşturdukları medeniyet ve kültürel kimlik bilindiği üzere ırk ya da sınıf temelli değildir. Ortak değerler üzerinde yükselen millet kavramı siyasal bir kimlik ifadesidir. Uzunca bir zaman Osmanlı hakimiyetinde kalan bölgede bu süreçte çok büyük problemler yaşanmamasının temel sebebi bu bakış açısı ve birlikte yaşama kültürünün yerleşmiş olmasıdır. I. Dünya Savaşı’nın ardından Osmanlı coğrafyasını paylaşmak isteyen galip devletlerin yaptıkları gizli antlaşmalar neticesinde bölgede her türlü işgal hareketi başlamıştır. Bugün dünya siyasetine kendi lehine olmak üzere yön veren büyük devletlerin yine bölgedeki rekabetlerine şahit olmaktadır.

Ortadoğu diye tabir edilen bu kadim medeniyet coğrafyasında etnik yapıyı doğru anlamak doğru yönlendirmek gerekmektedir. Her coğrafyanın, her medeniyetin, her milletin dinamikleri farklıdır. Avrupalı bir bakış açısı ile Ortadoğu’nun kimliğini ortaya koymaya çalışmak bizim açımızdan ve bölgenin geleceği açısından faydalı bir sonuç ortaya çıkarmayacaktır. Avrupalı bir etnik kimlik anlayışı, Avrupalı bir milliyet anlayışının enjekte edilmesi ile bölgenin içine düştüğü vahim durum ortadadır. Sonuç olarak Ortadoğu bölgesinde etnik kimlikler, tarihi kökenler, diller ve inançlar bir ayrılık yaratmak aracı olarak kullanılmamalıdır, medeniyetlere beşiklik etmiş bu coğrafyada her türlü etnik ve kültürel mevcudiyetin bölgenin tarihi zenginliğini ortaya koyduğu ve tarihin üzerinde taraflar yaratıldığında ne denli tehlikeli olduğunun hatırdan çıkarılmaması faydalı olacaktır.

Kaynakça

Bethmann, Erich; *Bridge to İslam (A Study of The Religious Forces of İslam and Christianity in The Near East)*, London

Dolukhanov, Pavel; *Eski Orta Doğuda Çevre ve Etnik Yapı*, Çev. Suavi Aydın, Ankara 1998

Dursunoğlu, Davut; *Ortadoğu Neresi*, İstanbul 1995

Gözenç, Selami; *Güneybatı Asya “Ortadoğu” Ülkeler Coğrafyası*, İstanbul 1999

Fisher, W.B.; *The Middle East (A Physical, Social And Regional Geoghrapy)*, London

Hitti, Philip K.; *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi I*, (Çev. Salih Tuğ), İstanbul 1980

Koluman, Aziz; *Orta Doğu'da Süryanilik Dini, Sosyal, Kültürel Hayat, Asam*, Ankara 2001

Lewis, Bernard; *Uygarlık Tarihinde Araplar (İslamiyet Öncesinden Hz. Muhammed Ve İslamiyet'in Doğuşuna. Fetihler Çağından Günümüze Ortadoğu ve Avrupa'da Araplar)*, (Çev. Hakkı Dursun Yıldız), İstanbul 2006

Lewis, Bernard; *Ortadoğu*, İstanbul 1996

Özmen, Süleyman; *Orta Doğuda Etnik Dini Çatışmalar ve İsrail*, İstanbul, 2001.

Öztürk, Mustafa; "Orta Doğu (Kavram-Jeopolitik ve Sosyo-Ekonomik Durum)", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Dergisi I/1*, Elazığ 2003, s. 253-266